

KURT AUST (1955) (pseudoniem voor Kurt Østergaard) werd in Denemarken geboren en ging pas op z'n zevenentwintigste in Noorwegen wonen. In zijn op het einde van de

zeventiende eeuw gesitueerde debuutroman Vredens dag (1999)¹ vertrekt hij vanuit de omgekeerde situatie: de jonge Petter Hortten woont in de buurt van Tønsberg wanneer de Deense rechtsgeleerde Thomas av Boueberge daar voorbij komt. Hij wordt getroffen door Petters scherpe inzicht, zorgt ervoor dat de jongeman leert lezen en schrijven, laat hem dan naar Denemarken overkomen en stelt hem daar aan als z'n secretaris.

Op 28 december 1699 zijn Thomas av Boueberge en Petter op weg naar Schackenberg waar de geleerde op oudejaarsavond een voordracht moet geven. Een enorme sneeuwstorm verplicht hen echter in Jylland onderdak te zoeken in een herberg waar kort na hun aankomst een moord gepleegd werd... Het rotweer zorgt ervoor dat niemand de volgende dagen de herberg uit kan en Thomas av Boueberges moet al zijn scherpzinnigheid aanwenden om te weten te komen wie de moordena(a)r(es) is en wat er achter de moord zit...

Qua opbouw heeft Vredens dag veel weg van een traditionele whodunnit. Petter fungeert als "stooge." Dat heel wat lezers hierbij aan William van Baskerville en Adson uit Eco's De Naam van de Roos zullen denken ligt voor de hand. Petter schrijft het verhaal overigens pas veel later neer wanneer hij zelf al een lange staat van dienst als privéleraar van koningskinderen in een klein Duits vorstendom achter de rug heeft. Zowat iedereen die in de herberg aanwezig is wordt in de loop van het verhaal wel eens de hoofdverdachte. Thomas av Boueberge moet zich een weg banen door een wirwar van tegenstrijdige verklaringen:

*Alle løy for meg! Og løy man ikke, så sa man ikke hele sannheten, men skjulte viktige ting for meg. Jeg fikk rettet oppmerksomheten mot de gale tingene".*² (315)

roept hij verontwaardigd uit vooraleer uiteindelijk op Hercule Poirotachtige wijze³ uit te leggen hoe de vork in de steel blijkt te zitten.

Het aantrekkelijke van Vredens dag ligt hem echter in het feit dat Aust een hele historische dimensie aan zijn verhaal toevoegt. Hij maakt van Thomas av Boueberge een laat-renaissancistische homo universalis die evenveel afweet van scheepsbouw als van geneeskunde, filosofie of recht – om maar die vier te noemen,

*en mann som hadde en umåtelig viten og alltid syntes å sitte inn med de seneste forskningsresultatene*⁴ (350).

¹ Op de achterflap van de Nederlandse vertaling wordt de bal honderd jaar misgeslagen en heeft men het over 1799.

² Iedereen heeft tegen mij gelogen! En als men niet loog, dan zei men slechts de halve waarheid en hield men belangrijke dingen voor mij achter. Daardoor richtte ik mijn aandacht op de verkeerde dingen." (393) (vertaling Annemarie Smit)

³ Thomas av Boueberge gebruikt zelf het woord "puslespillet" (324), "de legpuzzel" (404) (vertaling Annemarie Smit)

Hij is een Descartes-adept en als een echte man van de wetenschap neemt hij niets zomaar at face value aan:

*Du må alltid tvile [...] også på det jeg sier. Still spørsmål ved alt og krev svar, søk svarene. Aldri ta noe for gitt som ikke er bevist."*⁵. (290)

Ironisch genoeg zal een irrationeel element (een droom) Thomas uiteindelijk mee op de goeie weg zetten.

Tegenover deze man van de ratio juxtaposeert Aust dan zijn andere personages met hun geloof in hekserij en hun vrees dat met de nieuwe eeuw ook het einde van de wereld gekomen is. De herbergier blijkt een aanhanger van Nostradamus te zijn en de dominee interpreteert de bijbel op een wel erg persoonlijke wijze. Voor hen is de laatste dag van het jaar dan ook "vredens dag" (de Noorse vertaling van dies irae, een middeleeuwse Latijnse hymne over de dag des oordeels); voor Thomas ook, maar dan op een andere manier.

Boeiend zonder meer is ook de manier waarop Aust zijn roman aan de toenmalige actualiteit vasthaakt (er wordt gezinspeeld op de slechte relatie tussen Denemarken en het hertogdom Holsten-Gottorp) en historische details zijn roman verweeft. Koffie is een nieuw genotsmiddel dat door de andere gasten in de herberg met argwaan bekeken wordt. Aan zoetigheden is men niet gewoon. En natuurlijk is de "glocke" "[som] kunne måle tiden"⁶ (83) bijzonder modern in die tijd. Petter kan aan het instrument met zijn twee wijzers geen touw vastknopen.

Qua taal heeft Aust geopteerd voor een conservatief bokmål waarin a-vormen zo goed als volledig afwezig zijn. Dat geeft de tekst wellicht een wat plechtiger karakter⁷, net zoals het gebruik van de beleefdheidsvorm "De" en het occasioneel aanwenden van woorden zoals "bie", "stad" en één keer het mysterieuze "Idaver"⁸. Het dienstmeisje Marie refereert naar zichzelf met "en" wanneer ze anderen aanspreekt: *En var ute for å se at vognskursporten var skikkelig stengt*⁹ (71) en gebruikt soms ook de naam van de persoon die ze aanspreekt in plaats van "De": *Assistenten kan selv hente melken, hvis assistenten trenger sânt*¹⁰ (180). Ook andere personages doen dit wel eens.

⁴ een man die een onmetelijke kennis had en altijd over de laatste onderzoeksresultaten leek te beschikken (436) (vertaling Annemarie Smit)

⁵ Je moet altijd twijfelen [...] ook aan wat ik zeg. Stel overal vragen bij en eis een antwoord, zoek de antwoorden. Neem nooit spoorlags aan wat niet bewezen is." (358) (vertaling Annemarie Smit)

⁶ In de Nederlandse vertaling heeft Petter het over een "clocke" [die] "de tijd kon meten" (83)(vertaling Annemarie Smit)

⁷ Terzelfder tijd kan het natuurlijk ook met Austs Deense achtergrond te maken

⁸ Aust, Vredens dag, blz. 190; het woord wordt in geen enkel Noors woordenboek vermeld en ook een navraag via internetnieuwsgroepen leverde niets op behalve dat "idav" een Deense dialectuitspraak van "idag" is. Annemarie Smit vertaalt het als "rond noen" (235), wat ook archaisch klinkt.

⁹ Annemarie Smit laat Marie dan altijd met haar eigen naam naar zichzelf verwijzen: "Marie was buiten om te zien of de deur van het koetshuis goed was afgesloten" (85)

¹⁰ De assistent kan de melk zelf komen halen, als hij dat nodig heeft." (222) (vertaling Annemarie Smit)

Vredens dag is een absolute aanrader voor wie van historische detectives houdt.

Twee jaar na zijn succesvol en alom geprezen debuut verscheen Den tredje sannhet. Vredens dag was al niet al te kort en dit boek is pakweg nog zo'n 200 bladzijden langer, maar verschaft opnieuw puur leesplezier. Lees best toch eerst Vredens dag: een laatste puzzelstukje uit die roman, valt in Den tredje sannhet op zijn plaats.

Opnieuw zijn we op weg met de Deense uomo universalis en rationalist Thomas av Boueberge en zijn Noorse assistent en "tweede geheugen" Petter Hortten. Deze keer trekken ze naar Hadekjær gods in Midt Jylland waar baljuw Hans Halle vermoord is. Er zit al een verdachte, Arne Jensen, in de cel maar een anonieme brief die bij rechter van het hooggerechtshof Worm aangekomen is suggereert dat Arne Jensen niet de dader is.

Het verhaal speelt zich af in 1700, maar Petter Hortten schrijft het pas neer in 1747; hij blikt dan niet alleen terug op wat er 47 jaar vroeger gebeurd is maar voegt er zijn eigen overpeinzingen aan toe en plaatst alles in zijn historisch kader: er wordt geregeld aan de Zweedse dreiging tegenover Denemarken gerefereerd. Thomas av Boueberge doet trouwens geregeld aan Swede-bashing.

Ook de macht van de grond bezittende adel wordt duidelijk in de verf gezet. Petter, van heel eenvoudige komaf, had het daar toen al moeilijk mee en dat is op het einde van zijn leven nog altijd zo – het zal hem uiteindelijk trouwens zuur opbreken.

Zijn eenvoudige afkomst zorgt soms ook voor een komisch element; zo maakt Petter tijdens een copieuze maaltijd bij oberst Ehrencron van Hadekjær gods voor het eerst kennis met de vork, *et forunderlig møkkagreip i liten størrelse som var lagt ved siden av kniven*¹¹ (189).

Aust is overigens ook wel voor een inside joke te vinden. Terje Stemland had zijn bespreking van Vredens dag geschreven dat *Såvidt denne leser kan se, har forfatteren unngått så vel danismer som anakronismer, med ett mulig unntak. Er det sannsynlig at bondegutten Petter pusser tennene, som han gjør på side 36?*¹²

en Aust knoopt daar nu bij aan:

*Jeg fant frem einerpinnen, pusset og gnikket på tennene med den trevlete enden, slik jeg hadde lært det av Thomas. Han hadde lenge eksperimentert med forskjellige tresorter til denne bruken, men endt opp med einer, fordi han mente at det var noe i saften som kvalte tannevondt. Og kanskje det var noe ved det – Jeg hadde sluppet unna smedens tang siden jeg begynte tannnikkingen og faktisk ikke hatt vondt en eneste gang.*¹³ (40)

¹¹ een vreemde, kleine drietand die naast mijn mes lag. (173) (vertaling Annemarie Smit)

¹² Voor zover deze lezer kan uitmaken, heeft de auteur zowel dansismen als anachronismen weten te vermijden, één uitzondering misschien niet te na gesproken. Is het waarschijnlijk dat de boerenjongen Petter op bladzijde 36 zijn tanden poetst?

¹³ Ik pakte de twijg van de jeneverstruik uit mijn tas en poetste en wreef mijn tanden met het rafelige uiteinde, zoals ik van Thomas had geleerd. Hij had voor dit doel lang met verschillende houtsoorten geëxperimenteerd en was uiteindelijk bij de jeneverstruik uitgekomen, omdat hij dacht dat het sap iets tegen kiespijn bevatte. En daar zat

In Den tredje sannhet zit er overigens op z'n minst weer een anachronisme wanneer Petter met hun moderne formule naar een aantal chemische verbindingen verwijst.

Net zoals zijn voorganger heeft Den tredje sannhet heel wat weg van een "ouderwetse" detectiveroman. Er is de alwetende speurder die, in het gezelschap van alle mogelijke daders, zijn uiteenzetting houdt over hoe hij tot zijn conclusies is gekomen. Er zijn de papieren met mysterieuze boodschappen op. Er is de assistent die z'n uiterste best doet om z'n leermeester te ervaren, maar toch net (zoals zijn illustere voorgangers Watson en Hastings) altijd naast de essentiële informatie kijkt – wij moderne lezers beseffen soms vlugger wat er aan de hand is dan Petter Hortten!

Die "ouderwetsheid" past echter perfect bij de uitstekend gecomponeerde intrige, het wat archaïserend getinte taalgebruik én de figuur van de in z'n oude dag ook weemoedige verteller Hortten, die zijn uiterste best doet om wat er werkelijk gebeurd is te vertellen maar beseft dat dit eigenlijk een onmogelijke taak is – dat is ook waar de titel naar verwijst.

Aust schreef nog twee andere romans over Thomas av Boueberge en Petter Hortten. Voor Hjemsøkt (2003) kreeg hij zowel de Noorse Rivertonprisen als de Scandinavische Glassnøkkelen. In 2004 verscheen Kongefrykt. Deze romans werden (nog?) niet in het Nederlands vertaald.

Wel vertaald daarentegen is De usynlige brødrene (2006), waarmee Kurt Aust voor het eerst een thriller geschreven heeft die zich in het heden afspeelt. Toch duiken de jaren 1700 ook hier regelmatig op. Het begint al met een "citaat" van professor Thomas Boueberge helemaal vooraan in het boek. In de roman zelf staan een paar inside jokes zoals "*leste en del om 1700-tallet fordi de [d.w.z. de uitgeverij] hadde fått inn et manus, en historisk krim om et mord og noe svindel som foregikk på den tiden*"¹⁴ en "*Das Jüngste Gericht, het boken, skrevet av en fyr ved navn Aust*"¹⁵. Maar de belangrijkste link is natuurlijk Sir Isaac Newton (1643 – 1727).

De usynlige brødre begint met de zelfmoord van de Noorse historica Mai-Britt Fossen op een terras in Parijs. Ogenschojnlijk had ze geen enkele reden om zich het leven te benemen. Mai-Britt Fossen heeft wel een mysterieuze afscheidsbrief nagelaten. Merkwaardig is ook dat die niet enkel gericht is aan haar huidige echtgenoot Finn-Erik, met wie ze twee kinderen heeft, maar ook aan haar ex, de wiskunde-professor Even Vik. Hij is gespecialiseerd in het kraken van codes.

Het wordt al vlug duidelijk dat Mai-Britt voor een verschrikkelijke keuze gesteld werd. Ofwel pleegde ze zelfmoord, ofwel werden haar kinderen vermoord. Maar door wie werd ze tot zelfmoord gedreven? Even Viks enige aanknopingspunt is het boek over Newton waar Mai-Britt aan werkte, een boek waarin ze het niet alleen zou hebben over Newton

misschien wel iets in, want sinds ik met het wrijven van mijn tanden was begonnen, was de tang van de smid mij bespaard gebleven en had ik eigenlijk nooit meer pijn gehad. (39) (vertaling Annemarie Smit)

¹⁴ Kurt Aust, De usynlige brødre, Oslo (Aschehoug), 2007, blz. 103. iSBN 978-82-03-19248-7

¹⁵ Aust, De usynlige brødre, blz. 212. Das Jüngste Gericht is de titel van de Duitse vertaling van Vredens dag.

als man van de reguliere wetenschap, maar tevens aandacht zou besteden aan diens belangstelling voor activiteiten en methodes die we nu niet langer als "wetenschappelijk" beschouwen:

Som dere alle garantert har lært på skolen så var han den som oppdaget tyngdekraften og beregnet jordens elliptiske bane rundt solen.[...]Men hun hevet to fingre for å understreke poengene som nå skulle komme, - den samme mannen, det samme geniet brukte helt seriøst Bibelen til å beregne jordens alder. Og han brukte Daniels profetier til å beregne hvor lenge den katolske kirken og paven skulle herske på jorden.¹⁶

Zo had o.a. Newtons interesse voor de alchemie haar belangstelling gewekt.

Even Vik ontrafelt een aantal gecodeerde berichten die zijn ex-vrouw hem de maanden voor haar zelfmoord nog had gestuurd en komt zo in het bezit van een aantal fragmenten van haar manuscript. Op de achtergrond doemt steeds duidelijker een of andere mysterieuze broederschap op. Maar wat had Newton dan ontdekt en voor iedereen geheimgehouden? En wordt Even Vik zelf ook niet gemanipuleerd?

Wie dit allemaal leest gaat natuurlijk een licht op: de The Da Vinci Code! Aust zegt er op zijn website zelf het volgende over:

*Jeg var i full gang med å skrive og kommet nesten halvveis i første utkast da jeg fikk et skudd for bangen. Jeg hørte om **Da Vinci-koden** og leste den. Det var nedtur. Den foregikk **også** i Paris og London. Den hadde **også** masse koder. I den figurerte **også** en hemmelig orden. Jeg diskuterte problemet med min redaktør som mente at jeg burde fortsette som planlagt, delvis fordi stilen min og språket mitt var forskjellig fra Dan Browns, delvis fordi han og jeg hadde forskjellig innfallsvinkel til det vi skrev om, og ikke minst, vi skrev i bunn og grunn om helt forskjellige emner. Hun mente plagiat-frykten min var overdreven.¹⁷*

Eén verschil met The Da Vinci Code is in elk geval dat Aust een serieuze poging heeft ondernomen om van de hoofdfiguren Even, Mai-Britt en Newton meer dan kartonnen figuren te maken. Vooral Even Vik is een complex personage: een aantal flashbacks geven de lezer gaandeweg meer inzicht in een aantal aspecten van zijn karakter. Daarnaast is De usynlige brødre ook ingewikkelder van opbouw. Aust geeft niet om een uitweiding minder of meer. Het verhaal wordt er misschien wat minder "flitsend" door, maar wint door de combinatie van verschillende vertelperspectieven wel aan diepgang.

Aust heeft natuurlijk wel bijzonder hoog ingezet: wie grote verwachtingen creëert moet die ook bevestigen, anders wordt de ontgoocheling bij de lezer des te groter. Het criterium daarbij is niet de waarschijnlijkheid van de ontknoping, maar of die ontknoping

¹⁶ Aust, De usynlige brødre, blz. 150-151. In De Standaard van 18.10.2007, "Newton bijna als ketter uit de kast" wordt dieper op de occulte kant van Newtons activiteiten ingegaan.

¹⁷ Ik was volop bezig met het schrijven [van De usynlige brødre] en was ongeveer tot in de helft geraakt toen ik een schot voor de boeg kreeg. Men vertelde me over de Da Vinci code en ik las het boek. Dat was een opdoffer. Het speelde zich ook af in Parijs en Londen. Het ging ook over een heleboel codes. Er kwam ook een geheime orde in voor. Ik besprak het probleem met mijn redactrice en zij was van oordeel dat ik gewoon verder moest gaan zoals ik van plan was, deels omdat mijn stijl en taal verschilden van die van Dan Brown, deels omdat hij nen ik een andere invalshoek hanteerden tegenover datgene waarover we schreven, en, ook erg belangrijk, omdat we uiteindelijk over heel verschillende onderwerpen schreven. Ze was van oordeel dat mijn angst om van plagiaat beschuldigd te worden, overdreven was.

tijdens de lectuur geloofwaardig overkomt. Misschien beantwoordt het einde niet helemaal aan de verwachtingen, ook al maakt de ironische epiloog van de epiloog weer veel goed. Ik schat Austs historische detectives nog wat hoger in, maar zoals May Grethe Lerum zegt geeft De usynlige brødre "en intelligent og frisk lesestund for mysterieelskere" en is de roman "mesterlig godt forfatterhåndverk"

Noten

Vredens dag

Aust Kurt, Vredens dag, Oslo (Aschehoug), 1999² ISBN 82-03-18173-2

Aust Kurt, Dag des Oordeels, vertaald door Annemarie Smit, Baarn (De Fontein) 2001
ISBN 90-261-1797-3

Den tredje sannhet

Aust Kurt, Den tredje sannhet, Oslo (Aschehoug), 2004² ISBN 82-03-18787-0

Aust, Kurt, De derde waarheid, vertaald door Annemarie Smit, Utrecht (Signature), 2003
ISBN 90-5672-096-1. Achteraan in het boek wordt vermeld: "In overleg met de auteur
zijn in de Nederlandse tekst enige fragmenten ingekort."

De recensie van Terje STEMLAND verscheen in Aftenposten 30.09.99

De usynlige brødre

Aust Kurt, De usynlige brødre, Oslo (Aschehoug), 2007², ISBN 978-82-03-19248-7

Aust Kurt, De onzichtbare broeders, vertaald door Utrecht (Signature), 2007 ISBN
978-90-5672-235-7

De URL van Austs website is <http://www.kurtaust.dk/>

De recensie van May Grethe Lerum stond in VG 01.10.2006

De esoterische, wat wij nu de pseudowetenschappelijke kant van Newton zouden noemen, komt uitgebreid aan bod in Geert Kimpens Da Vinci code-achtige historische roman De geheime Newton (De Arbeiderspers, 2008) waarin sterk de nadruk ligt op Newtons interesse voor en geloof in de alchemie en de kabbala en waar we ook vernemen dat de Dag des Oordeels volgens hem in 2060 zou plaatsvinden – We hebben dus nog even de tijd.